

אילן שחנטו פירותיו קודם ט"ו בשבט (כבית הלל) – מתעשר לשנה שעברה. לאחר ט"ו בשבט – מתעשר לשנה הבאה. ורבי נחמיה אמר, אילנות המוציאים פירות בפעם אחת, כגון דקלים זיתים וחרובים, אעפ"י שחנטו קודם ט"ו בשבט – מתעשרים לשנה הבאה. אמר רבי יוחנן: נהגו העם בחרובין (ודומיו. תוס') כרבי נחמיה. ריש לקיש השיב על דבריו הלא הלכה כחכמים, ומה מקום למנהג כנגד הדין. ולא השיבו רבי יוחנן. ונסתפק רבי אבא הכהן אם קיבלה רבי יוחנן מריש לקיש אם לאו, כי שמא במעשר חרובין דרבנן הקלו וקבעו לילך אחר גמר הפרי.

כנזכר לעיל, יש אומרים (כ"מ ברמב"ם) שהקובע באילן הוא הגעתו ל'עונת המעשרות' (כמפורט במסכת מעשרות) ולא החנטה. ויש סוברים שהוא הוא שיעור 'חנטה'.

דף טז

כא. א. באלו פרקים העולם נידון, וכיצד?

ב. אלו מאמרי רבי יצחק מובאים בסוגיא בעניני דין שמים, ראש השנה ורגלים?

ג. אלו טעמים ניתנו בסוגיא למצות שופר, לקרבן העומר, שתי הלחם וניסוך המים?

א. שנינו: בארבעה פרקים העולם נידון; בפסח – על התבואה, בעצרת – על פירות האילן, בראש השנה – כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון, ובחג נידונים על המים.

מבואר בגמרא שזוהי דעת תנא דבי רבי ישמעאל, ומדובר בתחילת דין. ואילו חיתום גזר דינו של האדם נעשה ביום הכפורים.

אפשר שגזר דין על המים הוא בשמיני עצרת (ע"ש"י יומא מא: ד"ה במוצאי). ויש שנראה מדבריהם שחיתום הדין בשביעי של חג (ע' שבלי הלקט השלם שעא; רוקח רכא; טור או"ח תרסד; מנורת המארות קנב, ג, ב, ח"ו פ"ו; ח"א מהרש"א תענית ב: וניצוצי אור שם).

לדברי רבי מאיר, הכל נידונים בראש השנה וגזר דין שלהם נחתם ביום הכפורים.

רבי יהודה אומר: הכל נידונים בראש השנה וגזר דין שלהם נחתם כל אחד ואחד בזמנו; בפסח – על התבואה, בעצרת – על פירות האילן, ובחג – על המים, והאדם נחתם גזר דינו ביום הכפורים.

רבי יוסי אומר: אדם נידון בכל יום (ותפקדנו לבקרים; לעשות משפט עבדו ומשפט ישראל עמו דבר יום ביומו).

רבי נתן אומר: אדם נידון בכל שעה ושעה (לרגעים תבחננו).

יש מי שפירש שהכל מודים על הדין שבראש השנה שהוא לכל באי עולם, אלא שלרבי יוסי ישנם אנשים מסוימים בדרגות נעלות הנידונים בכל יום, ורבי נתן הוסיף שיש אשר בכל שעה הם נידונים – כי זכות גדולה היא לעמוד בדין לפני אדון כל (עפ"י דרשות בית ישי יח).

'על התבואה' כיצד? – כל תבואה הנזרעת בחורף ונקצרת לאחר הפסח, נידונית בשני דינים; כל מקרה או אונס שארע לה קודם הפסח – היתה נידונית עליו בפסח שעבר, קודם שנזרעה. וכל מאורע שארע לאחר הפסח – בפסח הבא היתה נידונית עליו, סמוך לקצירתה.

דין האדם כיצד – אמר רבי יצחק: שלשה ספרים נפתחים בראש השנה, אחד של רשעים גמורים (רובם עוונות), ואחד של צדיקים גמורים, ואחד של בינוניים; צדיקים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים, רשעים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר למיתה, בינוניים תלויים ועומדים מראש השנה ועד יום הכפורים, זכו – נכתבים לחיים, לא זכו – נכתבים למיתה.

פרשו ראשונים ז"ל: 'צדיק' ו'רשע' שאמרו כאן, היינו זכאי או מורשע בדינו, והדין המדובר הוא על שכר ועונש בעולם הזה, ועל כן יכול להיות אדם שהוא באמת צדיק, אלא שנפרעים ממנו בעולם הזה על עבירות מועטות שבידו, ויוצא רשע בדינו, וכן להפך – אדם שהוא רשע ודנוהו לחיים בעולם הזה כדי לפרוע לו על מעשיו הטובים.

ב. מאמרי רבי יצחק בענין הדין:

יפה צעקה לאדם בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין; –
ארבעה דברים מקרעים גזר דינו של אדם. אלו הן; צדקה צעקה שינוי השם ושינוי מעשה. ויש אומרים אף שינוי מקום...; –

כתב הרמ"א (ביו"ד שלה,*) שנהגו לברך חולים בבית הכנסת ולקרוא להם שם חדש, כי שינוי השם קורע גזר דינו. וכן נוהגים ליתן צדקה לעניים בעדו, כי תשובה ותפלה וצדקה מעבירים את רוע הגזרה.

שלשה מזכירים עוונותיו של אדם. אלו הן; קיר נטוי ועיון תפילה (סומך על תפילתו שתהא נשמעת ואומר בלבו שיעשו בקשתו לפי שהתפלל בכוונה) ומוסר דין על חבירו...; –

מאמרי רבי יצחק בענין ראש השנה:

למה תוקעים ומריעים כשהם יושבים ותוקעים ומריעים כשהם עומדים – כדי לערבב השטן (שלא ישטן). כשישמע ישראל מחבבים את המצוות מסתמים דבריו. רש"י; –
כל שנה שאין תוקעים לה בתחלתה (כגון שנוולד אונס. ואין בכלל זה כשמזדמן ראש השנה בשבת. תוס' בשם בה"ג) מריעים לה בסופה. מדוע – שלא נתערבב שטן; –
כל שנה שרשה בתחלתה (– שישאל עושים עצמם רשים בראש השנה, לדבר תחנונים ותפלה, כענין 'תחנונים ידבר רש') – מתעשרת בסופה...; –
אין דנים את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה...; –

מאמרי רבי יצחק בענין הרגל:

חייב אדם להקביל פני רבו ברגל...; –
חייב אדם לטהר את עצמו ברגל...

א. השלה"ק (סוכה נב בהגהה) הביא הנהגת טבילה לפני הרגל, הגם שכולנו טמאי מתים עתה. (וע' ברכות כב: הנהגת רב חמא בטבילת בע"ק ערב הפסח משום שמוציא את הרבים י"ח. ומשמע בפשטות שלא היה נוהג כן בשאר רגלים).

ב. אף הנשים בכלל חיוב טהרה ברגל (כן נקטו בפשיטות רש"י ותוס' יבמות כט: ריטב"א ב"מ יח.). ויש חולקים (ע' העמק שאלה קג, טז בדעת הרמב"ם, שהואיל ואינה חייבת בראייה ובתגיגה, א"צ להיטהר ברגל, ואעפ"י שחייבת בשמחה. וי"א שפטורה רק למ"ד שפטורה משלמי שמחה – עפ"י שאגת אריה סו בדעת הראב"ד).

ג. תניא, אמר רבי יהודה משום רבי עקיבא: מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח – מפני שהפסח זמן תבואה הוא, אמר הקב"ה הביאו לפני עומר בפסח כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות; הביאו לפני שתי הלחם בעצרת – כדי שיתברכו לכם פירות האילן; נסכו לפני מים בחג – כדי שיתברכו לכם גשמי שנה; אמרו לפני בראש השנה מלכיות וזכרונות ושופרות; מלכיות – כדי שתמליכוני עליכם, וזכרונות – כדי שיעלה זכרונו לפני לטובה, ובמה – בשופר.

אמר רבי אבהו: למה תוקעים בשופר של איל (כרבי יהודה שהלכה כמותו, ואילו רבי יוסי מכשיר אף בשל פרה. תוס') – אמר הקב"ה: תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני.

דף יז

- כב. א. הדין שלעתיד לבוא ופרעון החטאים – כיצד?
ב. מהו עונשם של 'קרקפתא דלא מנח תפלין' ושל פרנס המטיל אימה יתירה על הציבור שלא לשם שמים?
ג. מה פירושן של התבות / המדות הללו: ה', ה'; ורב חסד ואמת; מעביר ראשון ראשון; נשא עון ועבר על פשע לשארית נחלתו?
ד. מה כחה של אמירת 'ג מדות?
ה. כתוב אחד אומר אשר לא ישא פנים וכתוב אחר אומר ישא ה' פניו אליך – הכיצד?

א. תניא, בית שמאי אומרים: שלש כתות הן ליום הדין; אחת של צדיקים גמורים – נכתבים ונחתמים לאלתר לחיי עולם. אחת של רשעים גמורים – נכתבים ונחתמים לאלתר לגיהנם (לי"ב חדש. תוס', רא"ש ור"ן), ואחת של בינונים – יורדים לגיהנם ומצפצפים (צועקים ובוכים מתוך יסורים שעה אחת) ועולים. בית הלל אומרים: ורב חסד – מטה כלפי חסד, (הואיל ומחצה על מחצה הם, מכריעם לצד זכות ואינם יורדים לגיהנם).

הדין הזה יהא לעתיד לבוא כשיחיו המתים, מלבד הדין שנידון האדם בשעת פטירתו בגן עדן או בגיהנם. ויש שכבר קבלו דינם בגיהנם ומתוך כך שמא יזכו בדין הזה (תוס').
פושעי ישראל בגופם, ומה הם – קרקפתא דלא מנח תפלין; אם היו להם מחצה עונות ומחצה זכויות – יורדים לגיהנם ומצפצפים ועולים. היו להם רוב עונות – יורדים לגיהנם ונידונים בה י"ב חדש, לאחר י"ב חדש גופם כלה ונשמתם נשרפת ורוח מפזרתם תחת כפות רגלי צדיקים. וכן הדין לפושעי אומות העולם בגופם – בעבירה (= עריות, שהם מצווים עליהן).
הרי"ף כתב על פושעי ישראל בגופם שיש להם מחצה עונות ומחצה זכויות – יורדים לגיהנם ונידונים בו י"ב חדש, לאחר מכן מצפצפים ועולים, אבל הרא"ש כתב מבצבצין ועולים ולא הזכיר י"ב חדש.

המינים (רש"י): האנשים אשר הפכו דברי אלקים חיים לרעה, כגון צדוקים ובייתוסים והמסורות (= מלשינים, מוסרי ממון ישראל ביד עכו"ם) והאפיקורסים (= מבזי תלמיד חכם. רש"י), שכפרו בתורה ושכפרו בתחיית המתים (ושפירשו מדרכי צבור) ושנתנו חיתתם בארץ חיים [הם הפרנסים המטילים אימה יתירה על הציבור שלא לשם שמים] ושחטאו והחטיאו את הרבים, כגון ירבעם בן נבט וחבריו – יורדים לגיהנם ונידונים בה לדורי דורות. גיהנם כלה והם אינם כלים. וכל כך למה – על שפשטו ידיהם בזבול (שהחריבו בית המקדש בעוונם. רש"י). אמר רבי יצחק בר אבין: ופניהם דומים לשולי קדירה. [אמר רבא: והם אותם אנשים היפים והמעונגים של מחווא, ונקראים 'בני גיהנם'].

- א. הרי"ף העתיק 'יורדים לגיהנם ונידונים בה לדורות', ותו לא.
ב. מלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא. ואפשר שנידון לעולם בגיהנם כמו המינין והמסורות. או אפשר אעפ"י שאין לו חלק לעוה"ב, אינו נידון בגיהנם אלא לי"ב חדש (עפ"י תוס' ב"מ נח:).